До разової спеціалізованої вченої ради PhD 10002

у Національному юридичному університеті

імені Ярослава Мудрого

(61024, м. Харків, вул. Григорія Сковороди, 77)

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу Олійника Антона Вікторовича

на тему «Кодифікація законодавства: порівняльно-правове дослідження»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

за спеціальністю 081 – «Право»

Актуальність теми дослідження. Дисертаційне дослідження Антона Вікторовича Олійника, присвячене порівняльно-правовому дослідженню кодифікації законодавства, є безсумнівно актуальним сьогодні як для юридичної науки в цілому, так і для компаративістики зокрема. В умовах інтеграції правової системи України до Європейського Союзу перед правниками стоїть термінове завдання адаптації законодавства України до правових норм ЄС та міжнародного права, кодифікації нових сфер суспільних відносин за найкращими стандартами світової юридичної практики задля стабільності і ефективності національної правової системи. Наукова робота А. В. Олійника має як теоретичне, так і практичне значення для сучасної юриспруденції, яка спрямована на подолання та усунення колізій і прогалин в законодавстві, на уникнення так званої «поверхової» кодифікації, коли прийняття нових кодексів відбувається без належної реформи відповідних галузей законодавства, на забезпечення здатності реалізації конституційних прав і свобод громадян України.

Матеріал дослідження подається з урахуванням актуальних тенденцій, включно з урахуванням досвіду систематизації законодавства не тільки зарубіжних європейських правових систем, що входять до романо-германської

правової сім'ї, а й англо-американської, яка істотно відрізняється від моделі систематизації законодавства у романо-германському праві, до якого відноситься і правова система України. Актуальним є і звернення до досвіду в сфері систематизації правових актів Сполучених Штатів Америки та його співвідношення із практикою систематизації нормативно-правових актів у країнах континентального (романо-германського) права.

Мета дисертаційного дослідження. Дисертант надав вдале формулювання мети дисертаційної роботи, яка полягає в формулюванні та розробці теоретико-правової моделі кодифікації законодавства України на основі порівняльно-правового аналізу сучасних підходів до кодифікації норм національного та міжнаціонального права в Україні, зарубіжних державах та в Європейському Союзі, а також формулювання науково обґрунтованих висновків і рекомендацій з удосконалення кодифікаційної діяльності та системи вітчизняного законодавства з урахуванням зарубіжного досвіду. Для досягнення такої мети дисертант поставив перед собою наступні *завдання*: висвітлення сутності кодифікації як засобу систематизації норм права, з'ясування змісту визначення поняття кодифікації з урахуванням досвіду національних правових систем зарубіжних країн; з'ясування ролі та значення кодексу як результату здійснення кодифікації; розробка класифікації різновидів кодифікації; узагальнення досвіду кодифікації в країнах англо-американського права; розкриття сутності кодифікації як засобу систематизації правових норм Європейського Союзу; здійснення порівняльного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду правотворчої діяльності у сфері кодифікації законодавства та на його ґрунті підготувати рекомендації щодо підвищення ефективності правового регулювання суспільних відносин в Україні.

Таким чином, дисертація А. В. Олійника є актуальним дослідженням, результати якого можуть позитивно вплинути на процеси законотворчої діяльності та систематизації законодавства в Україні, на подальше поглиблене дослідження процесів систематизації нормативно-правових актів у різних правових сім'ях.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертації. Дисертаційне дослідження А. В. Олійника відповідає вимогам щодо належного теоретичного та науково-методологічного рівня вирішення поставлених завдань. Методологічна обґрунтованість дослідження забезпечується застосуванням спектру таких багаторівневих підходів, як діалектичний, порівняльно-правовий (компаративний), історико-правовий, системний, формально-логічний (догматичний) методи, метод юридичної герменевтики. Слід зазначити, що провідним спеціальним науковим методом, який покладено в основу всієї дисертаційної роботи, є порівняльно-правовий (компаративний) метод, який було використано автором дисертаційного дослідження для зіставлення вітчизняного досвіду кодифікаційної діяльності з особливостями кодифікації в країнах Західної Європи, в США, а також із кодифікаційною діяльністю Європейського Союзу, що обумовлено спрямованістю наукової роботи.

Теоретичною основою дисертації є наукові праці вітчизняних та зарубіжних дослідників, в яких висвітлено теоретико-правові питання кодифікації норм права та інших джерел права. У ході дослідження А. В. Олійником використано праці, опубліковані у наукових вітчизняних і зарубіжних періодичних виданнях, монографіях, дисертаціях, а також довідкових та енциклопедичних виданнях. Слід відмітити, що в роботі здійснено аналіз Конституції України, законів та кодексів України, правових актів країн Західної Європи, США, Латинської Америки, а також Європейського Союзу. Аналіз наукових та нормативно-правових джерел у дисертації є глибоким і таким, що дозволяє посилити наведені у дослідженні аргументи. Емпіричну базу дослідження формують узагальнення практики кодифікації норм вітчизняного та зарубіжного законодавства.

Наукові положення і висновки з рекомендаціями, що містяться в дисертації, виглядають обґрунтовано і достовірно. Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у науково-дослідницькій діяльності (для нових досліджень проблем систематизації правових норм); у правотворчій діяльності (для формулювання пропозицій з удосконалення чинних та

прийняття нових кодифікованих актів); у правозастосовній діяльності (для формування й удосконалення судової практики, зокрема обґрунтування правових висновків Верховного Суду); у навчальному процесі (при викладанні навчальних дисциплін «Теорія права», «Порівняльне правознавство», «Правові системи сучасності», «Юридичний аналіз та письмо»).

Дисертація має належний ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації.

Достовірність і наукова новизна одержаних результатів. Дослідження є першою комплексною вдалою спробою опанувати низку компаративістських завдань, вирішення яких становить основу для подальшого розвитку як теорії права в цілому, так і порівняльного правознавства, правових доктрин, національного законодавства та юридичної практики.

Автор дисертації, А. В. Олійник, здійснив оригінальне системне порівняльно-правове дослідження кодифікації законодавства з урахуванням сучасних дискурсів. Це дозволило йому вперше визначити закономірності та основні тенденції вітчизняного та зарубіжного досвіду кодифікації законодавства в останні десятиріччя, встановити низку нових концептуальних підходів до кодифікації, враховуючи досвід країн Західної Європи, США та ЄС, серед яких основною тенденцією стало включення до кодифікаційних актів судових прецедентів, положень актів адміністративних органів міжнародних організацій та об'єднань, норм наднаціонального права, принципів права, стандартів, етичних правил тощо, які регулюють однорідні суспільні відносини, обґрунтовано їх впровадження у вітчизняній законотворчій та правозастосовній діяльності. Саме такий підхід дослідника є інноваційним і значно відрізняється від традиційного погляду на сутність кодифікації.

А. В. Олійник вперше у систематизованому вигляді охарактеризував сучасну концепцію кодифікації в Україні на її шляху до Європейського Союзу. Автор дослідження запропонував новаторський підхід до кодифікації законодавства в Україні, який передбачає об'єднання зарубіжного досвіду, адаптованого до національного законодавства та потреб правозастосування, і який включає гармонізацію вітчизняних кодексів з правовими актами ЄС та

нормами міжнародного права, та запозичення окремих елементів кодифікації законодавства, характерних для англо-американської правової системи та міжнародного права.

В дисертації вперше в українській правовій науці з урахуванням досвіду кодифікації в країнах Західної Європи, правових актів ЄС та США обґрунтовано положення про необхідність запозичення альтернативних видів та підходів кодифікації: загальної, міжгалузевої та приватної кодифікації.

Автор дисертаційного дослідження обґрунтовує доцільність прийняття Загального кодексу України, Кодексу оборони України та інших кодексів. А. В. Олійником у науковій роботі запропоновано нову класифікацію кодексів; надано конкретні пропозиції щодо актуальних напрямів та інструментів підвищення ефективності правового регулювання в Україні; обґрунтовано необхідність адаптації українського законодавства з урахуванням досвіду провідних європейських країн щодо кодифікації та рекодифікації.

Автором вперше запропонована думка щодо можливостей адаптації досвіду кодифікації англо-американської правової системи до континентальної правової традиції України шляхом використання інтегративного підходу до кодифікації норм судової практики та судового тлумачення, шляхом рестатування права, створення модельних кодексів, та кодифікацію консолідованих актів.

Новаторським здобутком дисертації Олійника А.В. є запропоноване авторське поняття «кодексу» із висвітленням змісту його регулятивної, узгоджувальної, системо-утворювальної, гармонізаційної, прогностичної та інформаційно-освітньої функцій.

Дослідник проаналізував процеси кодифікації права ЄС та значення acquis communautaire для формування єдиного правового простору Європейського Союзу, запропонував нові підходи до узгодження та гармонізації вітчизняних кодексів до правових актів ЄС через використання acquis communautaire для забезпечення ефективності правового регулювання певних сфер суспільних відносин.

Таким чином, достовірність і наукова новизна положень дисертації не викликають сумнівів.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, отриманих результатів, сформульованих у дисертації та опублікованих працях. У дисертації чітко визначено об'єкт і предмет дослідження: об'єктом дослідження є суспільні відносини зі здійснення кодифікації законодавства у національній правовій системі України та інших правових системах; предметом дослідження – кодифікація законодавства.

Дисертація А. В. Олійника характеризується єдністю змісту та логічністю. План наукової роботи є послідовним, відповідає змісту проблеми, що досліджується. Матеріал дослідження викладено у логічний і системний спосіб, висновки отримали належне наукове та практичне обґрунтування, характеризуються належною повнотою.

Дисертантом проведена серйозна дослідницька робота, список використаної літератури складається з 306 найменувань, значну частину якого складають джерела іноземними мовами. Водночас автор дослідження дотримується пропорційності в частині того, щоб не перевантажити власний текст надмірним цитуванням наукових доробків інших вчених. Отже дисертація відповідає встановленим вимогам щодо авторського тексту і цитування використаних джерел.

Зауваження та дискусійні положення дисертації. В цілому дослідження А. В. Олійника, присвячене порівняльно-правовому дослідженню кодифікації законодавства, виконане на належному науковому рівні. Однак деякі положення дисертації є дискусійними й потребують уточнення або врахування у подальшій науковій роботі.

1. Досвід кодифікації Сполучених Штатів Америки, безсумнівно, є важливим, особливо сьогодні, коли Америка є стратегічним партнером України. Але наскільки коректним є запозичення досвіду саме американської кодифікації для вдосконалення законодавства в Україні, для створення Єдиного кодексу, якщо національні правові системи цих двох держав дуже різняться? Серед відмінностей між ними – і приналежність до різних правових сімей з

їхнім ставленням до систематизації законодавства, і відмінності в дворівневості правової системи США та єдності правової системи України, що обумовлено різними формами територіального устрою. Все ж таки кодифікація є однією з головних рис романо-германської правової сім'ї, а в англо-американському праві кодексам не надають такого важливого значення. Крім того, на сторінці 89 сам автор вказує, що «кодифікація в США виконує радше інформаційну та техніко-юридичну функцію, ніж нормативно-системну. Це ще раз підкреслює обмеженість можливості перенесення американського досвіду у сфері кодифікації на ґрунт української правової системи». А на сторінці 91 дисертант також вказує, що «кодифіковані акти здебільшого притаманні країнам романо-германської правової системи, однак інколи їх приймають і в країнах загального права. Наприклад, Англія та США не мають загальнокодифікованих законів, в цих країнах норми права здебільшого не систематизовані в єдиних кодексах». Чи можливо застосування досвіду кодифікації США, якщо вона має поодинокі випадки застосування? Чи можливо застосування досвіду кодифікації США в інших сферах, окрім муніципального права в Україні?

2. Викликає певне непорозуміння виокремлення автором дисертації груп в межах романо-германської правової сім'ї (сторінка 110). Дисертант називає серед груп романо-германської правової сім'ї романську, скандинавську, германську, слов'янську, латиноамериканську групи та правову систему Японії, посилаючись на класифікацію Кравчука М. В. Скоріш за все в цій класифікації вказано не тільки групи романо-германської правової сім'ї, а й правові системи, що є мішаними (або правовими альянсами) та мають одночасно елементи різних правових сімей. Так, дійсно, латиноамериканські правові системи в сфері приватного права мають кодекси, що побудовані за зразком романо-германського права, але сфера публічного права цих країн побудована за зразком правової системи США. Тому чи навряд доцільно виокремлювати таку групу в межах романо-германської правової сім'ї. Так само, елементи інших правових сімей в різних комбінаціях мають місце в правових системах Японії та Скандинавських країн. Бажано все ж таки надати уточнення та приділити

більше уваги в подальших роботах питанню щодо конкретизації груп в межах романо-германської сім'ї.

3. Переважна більшість сучасних і вітчизняних, і зарубіжних компаративістів в межах романо-германської сім'ї виокремлює групи романського та німецького (германського) права. К. Цвайгерт взагалі не вважає доцільним розглядати разом романське та германське право, тому і не об'єднує їх в одне правове коло (термін К Цвайгерта, що є аналогом терміну «правова сім'я»). В будь-якому випадку, ці правові групи мають відмінності між собою, в тому числі і в ставленні до кодифікації на сучасному етапі. Бажано було б висвітлити ці відмінності в дисертаційній роботі, це б підвищило її рівень.

У той же час наведені зауваження, а також викладені щодо дискусійних положень дисертації міркування істотно не впливають на якість роботи і загальні висновки щодо дослідження. Радше ці міркування мають характер уточнень або предмету для дебатів, тому не зменшують загальної наукової цінності дисертації.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Антона Вікторовича Олійника виконана на належному теоретичному рівні та є ґрунтовним і якісним дослідженням, що може забезпечити відповідний внесок до юриспруденції на національному рівні. Матеріал дисертації в цілому викладено логічно та послідовно, а її висновки (по меншій мірі їх переважна більшість) отримали необхідну і достатню теоретичну аргументацію та методологічне обґрунтування. Робота пройшла належну апробацію, і висновки були представлені та обговорені на наукових і науково-практичних заходах. За своїм змістом і загальною спрямованістю дисертаційне дослідження Олійника Антона Вікторовича відповідає обраній ним спеціальності 081 – «Право». Дисертація є самостійною завершеною роботою, в якій відсутні порушення академічної доброчесності. Оформлення дисертації в цілому відповідає встановленим вимогам.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що дисертація Олійника Антона Вікторовича на тему «Кодифікація законодавства: порівняльно-правове дослідження», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії,

відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право».

Рецензент:

Доктор історичних наук, професор,

професор кафедри прав людини

та юридичної методології

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого О. В. Зінченко